

CÍSAŘOVNA ALŽBĚTA.

Román od Viléma Boroše.

Aby nebyla úplně sama v celém domě, přijala k sobě asi dvanáctiletého hochu, sirotka. Jmenoval se Laci. Ten jí byl sluhou, čeleděním, vším.

Nikdo by nikdy o Julii Šarkadyové neřekl, že byla kdysi předčitatelkou při dvoře. I městské šaty, v nichž z Budapešti přišla, odložila a oblékla se v obyčejný národní kraj lidový, vlasy si také učesala a v copy zavazovala, jako ostatní dívky vesnické.

Stala se opět hezkou. Byla milá, takže jí nebylo ve vsi rovno, a ku podivu — žádná děvče z celé vsi se na ni ples to nepoháněvalo.

Julie dovedla s nimi mluvit. Nepomlouvala nikoho, nikoho nechválila; bylo-li třeba, pomáhalo každému.

O mužích nebo o hoších nikdo nikdy od ní slova neuslyšel.

Prah domu jejího nepřekročil nikdo, kdo tam nepatřil. Jinoši v neděli nadarmo pod jejími okny výskali, Julie se neobjevila, nezadávala se na ně.

Nemohli říci, že se lidé štítí, nebo že se jim vyhýbá, protože byla ku všem vlídná až k rozmlouání; řekli tedy, že má své vrtochy, a pomalu se přestávali o ni starati.

Tak Julie Šarkadyová osaměla, jak sama toužila.

Uplynulo celých pět let od té doby, kdy Julie se usadila ve Vedreš-Abránu.

Za těchto pět let vůbec ze vsi nikam nevyšla, psaní žádných nedostala, ani nepsala, noviny neobdírala.

Zdalo se, že celý svět přestal pro ni existovat, nestarala se o nic, vyjímajíc svůj malý majetek, který ošetřovala a kterého si pilně hleděla.

Také Tomáš Kováč byl o pět let starší.

Více ležel než chodil. Lehával na starém lůžku z upletené slámy na zápraží po celé dny.

Na levo byl sousedem Kováčovým hospodář Martin Bogoš, na pravo Julie Šarkadyová.

Martin Bogoš měl syna.

Byl to hezký hoch, rovný jako jedle, opálených tváří s malým černým kučeravým knírem, silný jako lamžezezo.

Jmenoval se Petr.

Vojančiny byl spřoben jenom proto, že byl jediným synem otčovým a musel za otce polní práce obstarávat.

Petra poněkud mrzelo, že nebyl vojákem; všichni jeho kamarádi byli husaři.

Petr nevyhledával společnosti, nechodil ani přilíže do hostince, do zábavy, a v domě, kde měl dceru, nebylo ho vůbec nikdy viděti.

Jednoho jitra opravoval plot, přitloukal latě; při tom spatřil starého Kováče.

Kováč odpočíval si na zápraží na svém slaměném loži a pozoroval mráčky po nebi se honící, zdali z nich bude přeti.

"Dej Pánbůh dobré jitro, soudele!" pozdravil ho jiných ples plot.

"Dej to Pánbůh," odpověděl Kováč. "Co děláš, Petře?"

"Ale jen tak si hraju. Ohrada se nám kácí."

"Dvůr by potřeboval novou."

"Však bych koupil nový plot, jen kdybych měl pro koho. Pro nás je teď i tak dobrý."

"Vždyť je ve vsi dost hezkých děvčat — proč se neoženš, Petře?"

Mladík odložil sekýrku na zemi a přišel ke Kováčovi.

"Rád bych vám něco řekl, starý sousede."

"Jen mluv směle, synku."

"Mněse nadmíru líbí vaše kmoštenka, Julie Šarkadyová."

"Ta je pro te stará, synku!"

"Jakž by byla starou? Je stejně jako já. Aspoň se to o ní říká."

"A to není starou? Žena má býti vždy mladší nežli muž, pak nikdy druh druba neomrzí."

"Hoj, kdyby mne ta dívka milovala, dal bych jí za to i svou spásu!"

"Inu, co je pravda, Julie je slušná hospodyně. A jak je při tom moudrá! Jak je zkušená! Ke všemu ví rady. A jak čistou má duši! Jak poctivé srdce!"

"Vím to všecko, vím strýče! A právě proto mně srdce v těle tolik buší."

"Promluv s ní!"

"Já!"

Petr se zarazil.

"Já bych si netroufal před Julii o takových věcech mluvit."

"Nebuď bojácný! Či se strachuješ, že ti taková hezká holka ukousne nos?"

"Julie umí se nadmíru divně dívat. Podívá se člověku do duše tak, až i slovo pozdravu mně vždy v krku uvízne."

"Mám ti urovnati cestu?"

"To by bylo dobře, pakli byste to učinil, strýčku."

"Zmíním se jí o tom. Hezky, chytře, aby se Julie na mě nerozhněvala."

"Žehnal bych vám do smrti za to, strýčku. Neboť vím jen já a Bůh nade mnou, jak žiji od těch dob, kdy jsem Julii spatřil a do ní se zamiloval."

"Dnes večer, než půjdeš spat, přijď sem, povím ti, co Julie řekla."

"Přijdu, přijdu, strýče, Bůh vám to oplát!"

KAPITOLA 29.

Poslední uherský bet'ár.

V době, kdy se odehrává naše historie, byl obecním notářem (tak nazývají v Uhrách tajemníka obecního nebo písaře) ve Vedreš-Abránu pan Michael Lázár. Byl to muž vysoké postavy, opálený, snědý, suchý; obličej jeho byl zarostlý vousy; šatil se vždy slušně a nehledaně, prostě.

Odívál se v úzké kalhoty a v bundu s černými knoflíčky; dbal vůbec na to, aby i svým zevnějškem působil na občany a zjednal si vážnosti.

Ale přes to nebyl Michael Lázár marnivým.

"Chci předcházeti dobrým příkladem," říkal pravidelně, když dělal někdo narážky na jeho hezké šaty, na leskle vyleštěné čimžy a na klobouk s úzkou střeškou a s havraním peřím. "Neboť" — vy světloval Michal Lázár hned dále, — "ani šlechtici, ani ministři, ani páni vrchní županové, nebo podžupaní násrod nevychovávali, ale my, my ubozí notáři! Lid je takový, jakým ho my notáři uděláme. Národních učitelů jest v zemi posud málo, mělo by jich býti právě pětkrát tolik, než kolik jich máme — oni na ten čas mohou velmi málo přispívati k vzdělanosti maďarského lidu. Dobrý notář vesnický má tedy slušným zevnějškem, slušnými šaty, každým slovem a každým činem sloužiti o statním za vzor."

Z těch slov vidíme, že pan notář Michael Lázár byl muž velice moudrý a při tom výborný vlastenec.

Bylo to také hned viděti na všech těch vesnicích, jež spravoval.

Obce, jež spravoval, byly Vedreš-Abrán, Apát-Kerestur, Értiránčíka. V těchto třech vesnicích

bydli tři národnosti: Maďari, Rumuni a Rusini. Jsou tu katolíci, reformovaní, pravoslavní i židi, ale přes to žijí zde všickni sousedé v míru a neznají zátki národnosti nebo náboženské. Loupeže, vraždy nikdy se tu nepřihodily; bylo-li kde co ukradeno, byla to jistě cizí návštěva. Nejvýše se přiházvalo, že mládenci se v neděli a o pouti poprali; ale to činili pozvíce pro zábavu.

Ve třech obcích panoval vzorový pořádek, župan soudce nebo četníci měli velmi málo práce v této krajině.

Jednou se přihodilo v Apát-Keresturu, že jistý hospodář se octl v podezření, že vyrábí falešné desítky. U varadinského soudu vyšlo pak na jevo, že každá falešná desítka přišla ho na šestnáct zlatých.

Od těch dob v Keresturu bankovky netiskli.

Železnice tehdy ještě nevedla touto krajinou.

"Místní dráhy byly teprve později stavěny.

Dráhy tyto jsou krajinně dobrodiním; člověk ušetří času i peněz a také úroda se lépe zpeněží tam, kde jsou již železnice.

Jest ovšem pravda, že zvětšily se od té doby také daně, ale necht' říše prospívá a zkvétá, necht' mnozí se počít učitelů; také světový mír žádá svou obět, není maličkostí, vydržovati tolik vojáků!

Stavba železnic prospěla také v jiném směru zemi.

V Uhrách potulovalo se i v tomto století ještě mnoho lupičů, bet'árů! V Šomodí, v Bakoňském lese nebo v okolí Segedína, v Hortobáči bylo cestování spojeno s nebezpečím.

Když pak v některé krajině s hukotem projížděly vlaky — od táhly lupiči jinam.

Počet jejich se tenčil, klesala jejich — čest.

Ano, oni měli také svou bet'árskou čest!

Napadali jenom bohaté a těm ještě vždy napřed vzkázali, že přijdou, anebo přišli také jen tak k panstvu a žádali o peníze.

Dostali-li, odebrali se jinam a po celá léta nebylo pak o nich slyšeti.

Chudým pomáhali. Pomáhali penězi, dřívím, obilím, slaninou, dobytkem.

A tomu se říkalo "bet'árská čest".

Poslední dolnouherský bet'ár byl Gábor Doboš.

Byl to proslulý, obávaný vůdce lupičů, který byl postrachem všech zámožných lidí mezi kunáckou pustou a šárétským močálem až po Réz.

Michael Lázár, notář abráňský, měl pěkný zvyk, že den co den prošel si celou ves.

Zastavil se u starosty, u kantoara; dal se do řeči s několika občany, jež na ulici potkal, anebo s hospodáři u domu pracujícími a jejich chasou. Vyslechl je a vypravoval jim také nejnovější zprávy, jež v novinách četl.

Tím způsobem se stalo, že také Abráňští nezůstali také daleko za ostatním světem.

Toho dne, kdy Petr Bogoš rozmíouval se starým Kováčem o Julii Šarkadyové, uvítal reformovaný duchovní Michala Lázára těmito slovy:

"Četl jste již dnešní noviny, pane notáři?"

"Četl."

"Je tam Doboš Gábor?"

"Ani slova v nich není o něm, ctihodný pane. Co pak je s tím bet'árem? Snad se nepodíval také k nám?"

"V noci na dnešek jsem se vrátil z Debrecína z výročního trhu. Tam jsem slyšel, že Doboš Gábor byl v debrecínském divadle; na jednom křesle našli po představení malý lístek se slovy: Byl jsem zde! Doboš Gábor."

"To bude žert, dvojitýhodný

pane. Měříací se tuze nelekají bet'árů. Tam je dosti policistů, četníků i vojáků."

"Ti snad se nebojí. Ale já jsem se zarazil a se mnou také i mnozí jiní. Je dosti na tom, že jest v těchto končinách; těch několik zlatků, které jsem si s takovou obtíží od út takřka utřhl a na stará kolena uložil, rád byl jednou užil sám."

"Doboš Gábor duchovním neubliží, dvojitýhodný pane. A pak — proč by chodil sem do Abráňe k nám? Zde jsme všichni chudí, sem by měl spíše něco přinést než od tud odnésti."

"Dobře, že se o té chudobě zmiňujete, pane notáři. Povím vám něco. Budeme to věděti dva."

"Já budu mlčeti, ctihodný pane."

"Co si myslíte o Julii Šarkadyové?"

"Jest to děvče hodné a poctivé. Je pracovitá, ctnostná, moudrá; já jsem na ni hrdý, velice hrdý."

"Mně je trochu podezřelá."

"Proč?"

"Ta její veliká odloučenost a její stranění se mně nelíbí."

"Zklamala se v životě, proto se nestará o nikoho na světě."

"A pak... víte... staví příliš chudobu svou do popředí."

"Neprosila ještě nikdy nikoho ve vsi o pomoc. Spíše sama pomáhá. Veliký kříž před hřbitovem dala také svým nákladem postaviti."

"Já pravím, že ta žena jest bohatá!"

"Ale kdepak — bohatá!"

"Mám vám něco říci?"

"Jen povězte, ctihodný pane!"

"Večer jsem byl na poli — vracel jsem se pozdě domů, — mohlo býti asi půl noci. Šel jsem kolem domu Julie Šarkadyové. V okně bylo světlo, bílá záclonka uvázla na muškátu v okně a skulinou bylo viděti do sednice. Nevím, jak se to stalo, ale přemohla mne zvědavost a nakoukl jsem dovnitř."

"A co jste spatřil?"

"Divné věci!"

"Nuže?"

"Julie stála v sněhobílých, drahých hedvábných šatech s vlečkou před zrcadlem tulipány zdobených a zapínala si na krk zátku dýmantový šperk. Ve vlasech zářila jí dýmantové jehlice, v uších měla dýmantové náušnice."

"Proč jste na ni nezařukal?"

"Nevím. Bylo mně tak, jako bych byl očarován, hlava se mně točila jako opilému, když jsem šel domů. Od té doby jsem si často myslil, že vypátrám, jaké asi tajemství má tato Julie, ale víte, pa ne notáři, mám stále plné ruce práce, tak jsem pátrání den ze dne odkládal. Teď pak, když tak mluvíme o Gabrielu Dobošovi, opět jsem si na to vzpomněl..."

"Nezdálo se vám to jen, ctihodný pane? Julie Šarkadyová, kdyby měla tolik dýmantů, nechodila by sama okopávat a na vinici pracovat, brambory sázet. Ale přes to dám si pozor, počkám si někde na ni, v hovoru pak přeju na ty bílé šaty a na ty dýmanty. I to se dozvím, má-li byt' i jen jediný dýmant."

"Do vrat vcházel radní.

"Hlehle, Matyáš!" zvolal notář. "Ten hledá mne!"

Radní skutečně hledal notáře.

"Co se stalo?" tázal se notář.

"Nic zlého, vzácný pane. Přijel jezdec z Diósegu, od panstva."

V Diósegu bydlil hrabě Josef Zichý, a polností, luka i vinice v okolí Vedreš-Abráňe patřily větším dílem k jeho panství.

Z Diósegu jsou do Vedreš-Abráňe tři hodiny jízdy v kočáře.

Přes to, že do zámku nebylo daleko, přicházel sem hrabě Zichý sotva za deset let jednou.

□ Hraběcí majetek v Abránu byl tak malý a chudý, že ani šafář sem rád nechodil.

"Jaké zprávy přinesl panský posel?"

"Praví, že panstvo sem ledne přibude."

Pan notář Michal Lázár řásl.

"Pan hrabě sem přijede?"

"Posel to praví," odvětil radní krče rameny.

Notář podal duchovnímu ruku.

"Bůh vás opatruj, ctihodný pane. Přijďte později ke mně na chvíli. Přijde-li sem panstvo, musíme se postarat o slavné uvítání. Svoláme celou ves, má žena bude hned péci a vařiti, na obecní dům dám vystřítiti také prapor národních barev, a vy, důstojný pane, připravte si nějakou krásnou řeč."

"Pan hrabě přijede?" tázal se ctihodný pán s překvapením. "Nu, tu se musí ves vyznamenati!"

"Jenom kdybychom k tomu měli čas, jen čas!" zvolal notář a kvapně ubíral se na obecní dům.

Návštěvy velkých pánů na vsi odnesou obyčejně nejlépe notář a notářka.

Notář cítil to hmotně, jeho žena pak únavou, prací. Neboť vzácností jest uherská notářka, která by se nevyznamenala, když obec poctěna jest vznešenou návštěvou.

Tu je běhání a šukání, kvapu a spěchu, pečení a vaření, vraždění drůbeže, starost a napomínání, poroučení služebnictva. A kdyby byla špižrnatá sebeplnější, koření, zeleniny a jiných příprav vždycky je třeba ještě opatřiti.

Pak musí rychle někdo vyskočiti na koně a klusem pro potřeby ještě do města zajeti.

Ale i to musí se starati hospodyně, neboť četné pomocnice jsou rozřízením jako bezhlavé.

Paní Lázárová byla ženou k pohledání.

Od rána do večera byla na nohou; jenom při jídle se posadila. Ranní paprsky našly ji již na poli nebo v zahradě a spatřovala se teprve tehdy, kdy i poslední služka chrápala. Upravování vinice, sklizeň obilí, vinobraní, jarní i podzimní orání sama si obstarávala.

Celá ves si jí vážila a ctíla, i pan farář jí políbil ruku, ačkoli byl v celém okolí pánem nejvyšším.

Při zprávě, že přijde hrabě Zichý, který ještě ani neviděl nového pokolení vesnice, byla paní Lázárová první na nohou.

"Odpoledne přijede pan hrabě," pravila, "a teď již bude poledne. Halou, služky!..."

A práce v kuchyni a v komoře počala; mezi dvounohými domácími zvířaty nastalo hrozné pustošení.

Notář jenom sklepy prohlížel. Nedopustil, aby někdo jiný sáhl mu na víno, jež si sám z vlastní sklizeň vyrobil.

"Myslil bych, matko," pravil notář své paní, "že by nám mohla při posluhování a prostrání pomoci Julie Šarkadyová. Je to hodné a obratné stvoření, jistě by naši děti ráda pomohla."

"Bylo by opravdu dobře, kdyby tady byla. Máme hrozně mnoho práce. Doskoč pro ni, mám ji beztoho ráda."

Paní notářová s dcerou a s Julii vykonaly za tři hodiny opravdu divy v domě.

Byl upraven oběd tak skvělý, že by i u vrchního župana mohl býti nazván hostinou.

Odpoledne ke čtvrté hodině hlásali poslové na kopci rozestavení, že pan hrabě přijíždí.

V čele banderia uvítal hraběte obecní notář. Hrabě byl doprovázen generálem, ředitelem panství a komisárem ze Sékeljbidu.

Přijeli ovšem na třech nebo čtyřech kočárech a v průvodu jejich byl také náležitý počet služebnictva.

Julie stála na prahu skromného přibytku notářova, na konci dlouhého stolu bohatě pokrytého, když vznešení hosté vstoupili.